

Bilişim Etiđi ve Hukuku

Prof. Dr. Eşref ADALI

Fikir ve Sanat Eserleri

6

Fikir ve Sanat Eserleri

Fikir ve sanat eserleri ile ilgili ilk yasa Türkiye'de 8 Mayıs 1910 tarihinde Hakkı Telif Kanunu adıyla yayımlanmıştır. Bu yasa 1952 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Lozan Antlaşması'nın ek ticaret sözleşmesinde, Türkiye'nin uluslararası fikir ve sanat eserleri sözleşmelerine 12 ay içinde uyum sağlaması gerektiği yazılmıştır. Ancak Türkiye çeviri eserlere olan gereksinimini öne sürerek telif hakları konusuna çekince koymuştur. Bu çekince nedeniyle Türkiye Berne Sözleşmesi dışında kalmış ancak bu sözleşmeye 1951 yılında taraf olmuş ve 1995 yılında sözleşmeyi imzalamıştır.

Fikir ve Sanat Hakları

İnsan düşünür ve fikir üretir, daha sonra ürettiği fikirlerini hakları kendinde kalmak koşuluyla başkaları ile paylaşır. Bir kişinin kendi ürettiği fikirleri üzerindeki hakkına, Fikir ve Sanat Eserlerine İlişkin Haklar ya da kısaca "Telif Hakkı" denilmektedir. Telif hakkı tanım olarak eser sahibinin özelliklerini taşıyan:

- İlim ve edebiyat,
- Müzik,
- Güzel sanatlar veya
- Sinema

gibi her türlü fikir ve sanat yapıtı üzerinde sahip olunabilecek maddi ve manevi hakları ifade eder. Bir eserin üretilmesi ile bu eseri üreten telif hakkını kazanır, korunması için belli yerlere kayıt yaptırılması gerekmez. Eser başkaları ile paylaşıldığı an korunması ile ilgili kurallar işlemeye başlar. Telif haklarının korunma süresi 70 yıldır.

Sınai Haklar

Bir buluş, yenilik yeni tasarım veya özgün çalışmanın, bunu gerçekleştiren adına kaydedilmesi ve böylece ürünü üretme ve satma hakkına belli bir süre için sahip olmasını sağlayan hakka sınai hak denilmektedir. Sınai haklar patent, faydalı model, tasarım, marka, coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı olabilir.

Marka: Bir ürün veya hizmeti benzerlerinden ayıran işarete marka denilmektedir. Markaların içeriği sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, renkler, sesler ve ürün veya ambalajın birleşiminden oluşabilir. Tescil edilmiş bir marka başkaları tarafından kullanılmaz. Bir marka ayırt edici, çizimle görüntülenebilir veya benzer biçimde ifade edilebilir, baskı yoluyla yayımlanabilir ve çoğaltılabilir olmalıdır.

Lisans: Firmalar tescil ettirdikleri ürün ve hizmetler için lisans sözleşmesi yapabilirler. Tekelleşmiş ya da tekelleşmemiş lisans verilmektedir. Tekelleşmemiş lisans sözleşmelerinde lisans veren markayı kendi kullanabileceği gibi başkalarına da lisanslar verebilir. Tekelleşmiş lisans sözleşmelerinde lisans veren başkasına lisans veremez ve hakkını açıkça saklı tutmadıkça kendisi de markayı kullanamaz.

Patent: Bir buluşun patent alabilmesi için yenilik içermesi, sanayiye uygulanabilir olması ve bir buluş basamağını içermesi, diğer bir deyişle tekniği bilinen durumunu aşması gerekir. Patent alan bir ürün belli bir süre başkaları tarafından izinsiz olarak üretilemez, satılamaz, kullanılamaz ve ithal edilemez.

Faydalı Model: Patente göre daha yeni bir kavram olan faydalı model ülkemizde ve dünyada buluşlar için verilmeye başlanmıştır. Faydalı model belgesi almak, patent belgesi almaya oranla daha kolay ve hızlıdır. Faydalı model de patent gibi buluşlara koruma sağlamaktadır. Koruma süresi 10 yıldır. Süre dolduğunda uzatılmaz.

Çalışanların Buluşları: Bir işletme veya kamu idaresinde yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirdiği ya da büyük ölçüde işletme veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak iş ilişkisi sırasında yaptığı buluş, hizmet buluşu olarak tanımlanır.

Yazılımların Korunması

- Bilgisayar temelli sistemler için patent verildiği bilinmektedir. Örneğin bilgisayar temelli bir çamaşır makinesinin yönetim birimi için patent alınabilmektedir. Bu patent tasarım için alınabildiği gibi yönetim yazılımı için de alınabilmektedir.
- Mevcut patent yasalarında, kullanıcı arayüzleri için patent verilemeyeceği yazılmasına karşın fare, fare yerine geçen yüzeyler için patent alınabilmektedir. Benzer şekilde iki parmakla büyütme ve küçültme işlemlerini yapabilen ekran ve yüzeylere patent verilmektedir.
- Günümüzde yazılımlar için patent veya faydalı model belgesi verilmeye başlanmıştır. Bu belgeler verilirken geliştirilen yazılımın veya bilgisayarlı dizgenin yenilikçi ve özgün olmasına dikkat edilmektedir.

Bir yazılıma patent verilmemektedir. Verilmiş olsaydı aynı işlevi gerçekleştirecek bir başka yazılımın üretilmesinin önü kapatılmış olurdu.

Tersine Mühendislik

- Tersine mühendislik, önceleri başkasının geliştirdiği bir donanımı inceleyip aynısını ya da daha gelişmişini yapmak biçiminde ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu yöntem yazılımlar için de uygulanmıştır.
- Atanmış bilgisayarların ilk dönemlerinde (mikrodenetçilerin üretilmesinden önce) bilgisayarın donanımı kolayca kopya edilebilmekteydi. Asıl önemlisi bellekteki programın kodları görünür idi. Bellekteki kodlar tersine derlendiğinde simgesel dilde program elde edilebiliyordu.
- Mevcut bir yazılımın kodları incelenerek yazılımın tasarım yapısı çıkarılabilmektedir. Böylece yazılımın tasarım aşamasında izlenen mantık ve akış diyagramları üretilebilmektedir. Bir anlamda asıl yazılımı hazırlamış olanların emekleri çalınmaktadır.
- Günümüzde tersine mühendislik çalışmaları için geliştirilmiş araçlar da sağlanmaktadır. Bu araçlar kullanılarak daha önce hazırlanmış büyük boy yazılımlar günün olanaklarına uygun biçime getirilmektedir.
- Tersine mühendislik çalışması sürecinde asıl yazılımın bilgi birikimini olduğu gibi kullanmak, daha önce de değinildiği gibi bilgi hırsızlığına girmektedir. Ancak tersine mühendislik çalışması asıl yazılımın yapıldığı kuruluştaki yazılımı günün koşullarına uydurmak amacıyla yapıyor ise kabul edilebilir bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Bir başkasının yazdığı bir programı tersine mühendislik ile elde edip kullanmak etik değildir.

Açık Kaynak Kodlu Yazılımlar

Yazılımın gereksinim, tasarım ve gerçekleştirme aşamalarından geçerek önemli bir emek sonunda üretildiği bilinmektedir. Böylesine emek harcanmış bir ürünün kaynak kodlarının başkalarına verilmesi beklenmemelidir. Ancak bazı yazılım geliştiriciler, kaynak kodlarının paylaşılmasını yararlı görmektedirler. Bu düşüncede olanlar kaynak kodlarının açık olması ile;

- Bazı program parçalarının farklı kişilerce daha iyi biçimde çözüleceğine,
- Programcılar arasında bilgi alışverişinin sağlanacağına,
- Firmaların bazı program bileşenlerini, açık kaynak kodlu olarak sağlayabileceklerine veya bu tür bileşenleri yazmış olanlardan parası karşılığı satın alabileceklerine,
- Açık kaynak kodlu program bileşenini kullanan firmanın, daha sonra bakım konusunda program parçasını hazırlayandan parası karşılığı destek isteyebileceğine,
- Bazı firmaların ürettikleri program için lisans almaya üşenip açık kaynak kodlarını herkes ile paylaşabileceğine

inanmaktadırlar. Günümüzde açık kaynak kodlu programlar giderek yaygınlaşmaktadır. Açık kaynak kodlu bir işletim sistemi için GNU projesinin (R. Stallman tarafından tanıtılan işletim sistemi, "GNU's Not Unix") başlatıldığı bilinmektedir. Günümüzde cep telefonlarında yaygın olarak kullanılan Android açık kaynaklı bir işletim sistemidir. Bu nedenle birçok cep telefonu üreticisi tarafından kullanılmaktadır.

Kaynak Kodu Emanetçiliđi

- Bir yazılım firmasında çalışan programcının o firmadan ayrılıp aynı işlevi yerine getirecek bir programı kendi kurduğu firma adına üretmesi sıkça rastlanan bir durumdur. Yazılım firmasında çalıştığı süre içinde üzerinde çalıştığı yazılımın kaynak kodlarını ve tasarım belgelerini kopyalayabilmektedir.
- Bu tür durumlarda ürünün aslının geliştirildiği firma, haklı olarak haksız rekabet davası açmaktadır. Dava konusu teknik heyete gittiğinde teknik bilirkişiler kaynak kodlarını inceleyerek sonuca gitmeye çalışırlar. Kaynak kodlarının büyük ölçüde aynı olması durumunda ikinci firma suçlu bulunur.
- Yazılım geliştiren kuruluşlar iki nedenle kaynak kodu emanetçisinden yararlanırlar:
 - Kaynak kodlarının çalınmasına karşı önlem ve
 - Yazılımlarının geleceğini güvence altına alma.
- Hazır yazılım satın alan kuruluşlar daha sonra yazılımın bakımının garanti edilmesini beklerler. Bakım kapsamında hataların ayıklanması ve yazılımın geliştirilmesi bulunur. Yazılımı geliştiren firma ileride kapanır ve bu desteği veremez ise büyük sorunlar ile karşılaşılacağı açıktır. Bu amaçla bazı firmalar yazılım satın alırken kaynak kodlarını da isterler, böylece geleceklerini garanti altına alacaklarını umarlar. Kaynak kodu emanetçileri yazılım geliştiren firmaların kaynak kodlarının son hâlini saklamayı üstlenirler. Bu firmalar kapandığında yazılımı satın almış olan kuruluşlara kaynak kodlarını verebilirler.